

Nytt om Tuna-stenen i Bälinge

En halv km öster om Tuna i Bälinge sn står vid en körväg i sydöstlig riktning över gårderna den runsten som i runverket har signum U 1104.¹ Den 2,20 m höga och nertill 1,70 m breda runstenen av ljusröd granit är känd sedan 1600-talet av Bureus och Rhezelius. Inskriften på den har Sven B. F. Jansson i runverket läst:

[nis]uik[e]r | ok · gyriþ · þo litu · rita meþi · yti · si[k]jis · sutu · nasi · ok-
kitil · -e- · iogu ruþir a · þisa ...

och tytt: "... och Gyrid de läto uppresa minnesmärket efter ... Nase och Kättil de höggo in dessa runor".²

Ristningen har karakteriserats som "genomgående grund och delvis mycket svårläst", ornamentikens linjer som på flera ställen "besvärliga att reda".² Vissa runor saknas, andra är defekta. I det inledande mansnamnet [nis]uik[e]r är de tre första runorna [nis] nu borta, och av slutrunan r återstår endast korta stycken av huvudstaven och bistaven; men dessa runor finns på träsnittet i Bautil (nr 462).³ Vidare är mittrunan i följden si[k]jis, runa 35, otydlig, men har sannolikt varit en stupad k-vändruna, och i runföljden 53–55 -e- återstår av runa 53 endast delar av huvudstaven, 54 e är säker, och runa 55 är skadad genom bortfall; runföljden har säkerligen varit [þ]e[r], pers. pron. 'de', s.k. dubbel satsdel som sammanfattar de två runristarnas namn nasi · ok · kitil, "Nase och Kättil".

Jansson har lämnat såväl det inledande mansnamnet [nis]uik[e]r som runföljden 33–41 si[k]jis · sutu utan någon tydning eller något förslag till en sådan. Närmast före Jansson hade Erik Brate i viss mån sysslat med inskriften och tytt dess dedikation: "Näsvig och Gyrid, de läto resa

¹ U = Upplands runinskrifter granskade och tolkade av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson, 1–4 (Sveriges runinskrifter, 6–9). Stockholm 1940–1958.

² Upplands runinskrifter, 4:2 (1957), s. 431.

³ Bautil = Bautil, Det är: Alle Svea och Götha Rikens Runstenar ... Med några anmärkingar utgifne af Johan Göransson. Stockholm 1750.

minnesvård efter son, som dog (?).⁴ med föga kommentar. De nu förstörda tre första runorna [**nis**] i det inledande mansnamnet tolkade han som en förled 'Näs-', en första sådan i ett sammansatt namn, vari Jansson instämde och till skrivformen **nis-** som parallell anförde namnet **nisbiarn** (ack.), *Næsbiorn* på U 445.

Hela namnet **nisuikir** (nom.) på Tuna-stenen tyddes av Brate som 'Näsvig', men enligt Jansson är det svårare att komma till rätta med namnets senare led. Han ansåg: "Man skulle kunna gissa på *-vigr* och, liksom Brate, återge namnet som 'Näsvig'", men konstaterade: "något sådant namn är icke känt; förslaget är att betrakta som en osäker gissning".⁵ — Eftersom Jansson inte har något eget förslag till tydning av efterleden, kvarstår namnet [**nis**]**uik[e]r** (nom.) i halvfet utan tydning i runverket.

Veterligen har inte heller någon annan sökt tyda namnets senare del, **uik[e]r**, förrän det framlades ett förslag för nu drygt 25 år sedan.⁶ Det gick ut på att tyda det inledande [**nis**] som en första förled 'Näs-' med lokal innebörd och resten **-uik[e]r** som ett sammansatt mansnamn *Vigæirr* 'Viger', ett i runsvenskan ganska väl dokumenterat namn. Beläggen är: nom. **uifair** för **uikair** på U 295, **uiker** på en fragmentarisk runsten i det s.k. Stenmuseet i Skänninge,⁷ ack. **uikair** på U 214, Sö 351⁸ och U 985 samt **huikair** för **uikair** på U 984 med en oriktig initial **h**-runa i den av Öper signerade inskriften.

Efterleden **-ker** i **uiker** 'Viger' har tecknats på samma sätt som i namnen **erinker** (nom.) 'Ärenger' på U 1163 och sannolikt **hulker** (nom.) 'Holger(?)' på Vs 31,⁹ jfr **-ger** i namnet **hialmger** (ack.) 'Hjälmgger' på U 1018. Namnet 'Viger' finns även i fornsvenskan och bars av bl.a. den bekante *Wiger spa*, som var lagman i Uppland och är nämnd i Upplandslagen. I den latiniserade formen *Vigerus* möter namnet i en markgälds-längd för Tegelsmora sn i norra Uppland från år 1312.¹⁰

Slutorden **·yti·si[k]jis·sutu** i Tuna-stenens dedikation har i runverket endast transkriberats *æftir* och tytts 'efter', medan **si[k]jis** och **sutu** läm-

⁴ E. Brate, Svenska runristare. Stockholm 1925, s. 94.

⁵ S. B. F. Jansson, i: Upplands runinskrifter, 4:2 (1957), s. 432.

⁶ E. Salberger, *Nisuiker*. Ett mansnamn med lokalförled i runsvenskan, i: OUÅ 1975, s. 38 f.

⁷ S. B. F. Jansson, Ytterligare några nyfunna runinskrifter, i: Fornvännen, årg. 1943, s. 317.

⁸ Sö = Södermanlands runinskrifter granskade och tolkade av Erik Brate och Elias Wesén (Sveriges runinskrifter, 3). Stockholm 1924–1936.

⁹ Vs = Västmanlands runinskrifter granskade och tolkade av Sven B. F. Jansson (Sveriges runinskrifter, 13). Stockholm 1964.

¹⁰ M. Lundgren och E. Brate, Svenska personnamn från medeltiden. Stockholm 1892–1915; s. 297.

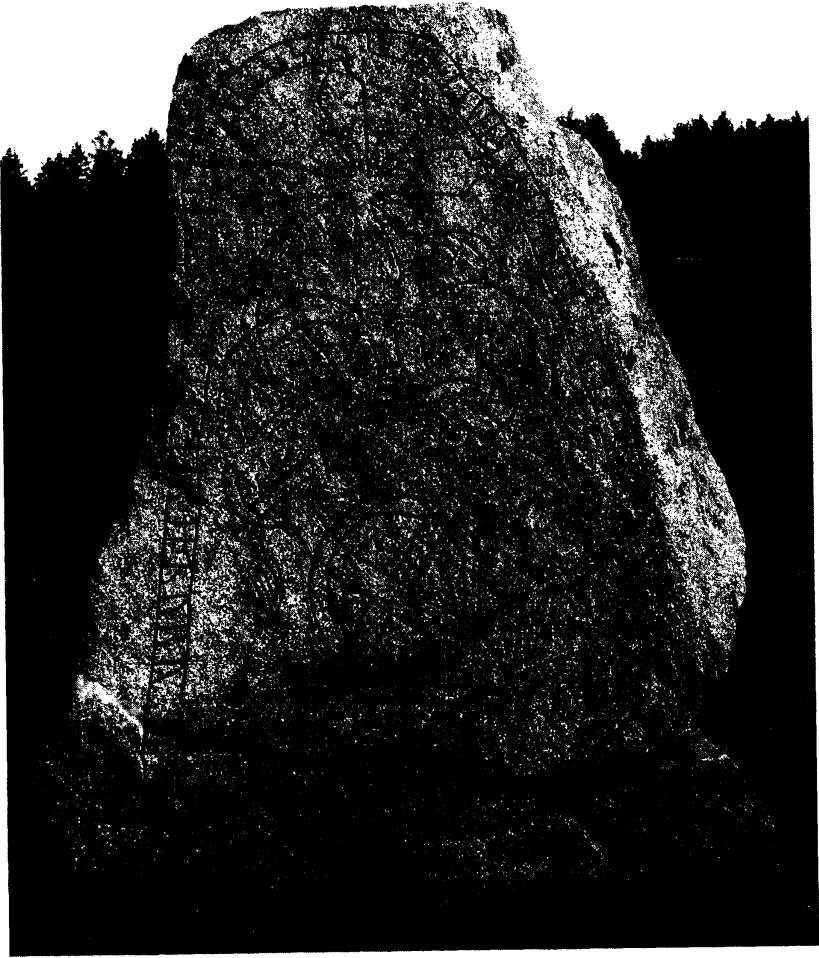

Fig. 1. U 1104. Tuna, Bälinge sn. Foto: ATA.

nats utan både transkription och tydning av Jansson; Erik Brate tydde dessa ord: "efter son, som dog (?)" med kommentaren: "Uppgiften om den avlidne är dunkel. Männe **sinis sutu** är fel för **sun is tu** och rättelse därav."⁴ Jansson har säkerligen funderat åtskilligt på vad de två ristarna **nasi · ok · kitil**, "Nase och Kättil" åsyftat i runföljden 33–41 **si[k]is · sutu**. Enligt honom har man att i den söka namnet på den som stenen rests efter. Vidare finner han det troligt, att den innehåller namnet på en son

eller dotter. Något mer torde inte "med någon som helst säkerhet kunna sägas".⁵ I dylika funderingar är man benägen att instämna. Brates tydningförslag, som bygger på en rekonstruktion **sun sin is tu**, "(efter) son sin, som dog", avfärdas av Jansson som "alltför djärvt och osannolikt".⁵ Man kan instämna och måhända ändå ana, att det kan finnas en riktig intention däri.

Inför ett eventuellt tydningförsök av slutorden i dedikationen gäller det att söka komma underfund med deras innebörd i stort från och med runföljden **yti**. Den förste som läste runorna 30–32 som **yti** var redan Rhezelius på 1600-talet, och den förste som läste dem **uti** och transkriberade dem *u(f)ti(r)* synes ha varit Richard Dybeck (1864),¹¹ jfr dock redan Peringskiöld med tydningen 'åth'.¹² Med ledning därav vågar man räkna med att dedikationen haft ett ordinärt prep.-uttryck bestående av prep. **yti** 'efter' och ett personnamn.

Innan man går vidare i jakten på ett sådant, kan det löna sig att se lite närmare på inskriftens ordskillnadstecken och ordgränser. Därvid konstateras att inskriften har nästan regelbundna ordskillnadstecken, dock med några undantag: **po lito**, "de läto", **rita meri**, "uppressa minnesmärket", **iogu runir**, "höggo runor" och **runir a**, "runor på". Vid ordgränser finns det inte några fall av dubbelläsning av runa men däremot vissa fall av dubbelskrivning av runa, nämligen **gyrip · po**, "Gyrid de", **si[k]is · sutu**, **ok · kitil**, "och Kättil", i alla tre fallen med ordskillnadstecken mellan de två runorna.

Inskriftens ordgränser är överlag klara och odisputabla, men eftersom det finns ett och annat kort ord som **ok** 'och' (2 ggr), **po** 'de' och **a** 'in, på', kan även en ganska kort runföljd vara att dela i två ord. Den runföljd som då främst kommer i blickpunkten är den otydda och oklara **si[k]is**, som ligger närmast till för att dölja namnet på den som hedrats med runstenen. Denna runföljd innehåller två stavelser och skulle kunna vara ett tvåstavigt sammansatt namn, men det tycks inte finnas något plausibelt sådant vare sig i våra svenska och nordiska runinskrifter eller i de nordiska fornspråken. Det kan vara skäl att åtminstone pröva en uppdelning av runföljden. En möjlig uppdelning och kanske den mest naturliga vore att dela den i **si[k]** och **is**. Man får då ett enstavigt ord **si[k]**, och frågan är, om detta kan fungera som ett namn i akkusativform och går att identifiera med något befintligt namn i runinskrifter eller andra fornspråkliga texter.

¹¹ R. Dybeck, Sveriges runurkunder, granskade och utgifne. Uppland. H. 5. Stockholm 1863; s. 31 (Nr 203).

¹² Upplands runinskrifter, 4:2 (1957), s. 431.

Det teoretiska ljudunderlaget för **si[k]** (ack.) är inte entydigt men ändå relativt begränsat och kan närmast tecknas: *s + ĩ / ě / ðe + (n) + g(g) / k(k)*. En möjlighet, som det kan vara skäl att pröva, är *sink*. Gör man det, finner man ordet som namn i nominativform **sinkr** på en östgötsk runsten, Ög 102, från prästgården i Kaga sn.¹³ Erik Brate har i runverket med viss suppling läst inskriftens något defekta dedikation: + **sinkr : let [lekia : stein : þena :] eftir : friþelfi : kunu : sina** : och tytt den: "Sink lät [lägga denna sten] efter Fridälf, sin hustru".¹⁴ Brate påpekade, att namnet **sinkr** förekommer endast i denna inskrift, och tillade: "Det kan tänkas motsvara adj. isl. *sinkr* 'egennyttig', som väl då ursprungligen varit öknamn."¹⁴

I fornvästnordiskan är adj. *sinkr* ett väl dokumenterat ord. Det upptages i Fritznors ordbok i betydelsen 'egennyttig, tilbøielig til at søge sin Fordel paa andres Bekostning og uvillig til at gjøre dem noget godt',¹⁵ och det anföres belägg med kontext, bl.a.: *allir Gunnhildar synir vāru menn sinkir* Fm 1,50: 2; *er hann var svā sinkr ok fēgjarn* Fm. VII,239: 6; *sinkr ok snikinn* Barl. 136: 21; *svā var hann sinkr, at hann mātti engan hlut gefa* Fld. III,26: 6.

Därtill kommer, vad Brate inte nämnde, att adj. fvn. *sinkr* både i stark och svag form kan fungera som tillnamn. Redan Karl Rygh förtecknade i sin samling av norröna tillnamn (1871)¹⁶ *sinkr* 'egennyttig, nidsk' med belägget *Nereiðr h. gamli ok sinki*, jarl kring år 800 i Landnámabók. Finnur Jónsson upptog i sin motsvarande samling (1907)¹⁷ utom detta namn också *sinkr*, *sinki* 'den gærrige, egenkærlige' på *Hallsteinn sinkr* i Sverris saga. I Eirspennill är belägget: *Hallsteinn sinkr frendi M(agnus) konungs*.¹⁸ Och E. H. Lind upplyser i sin samling (1920–21)¹⁹ under *Sinki*, den svaga formen av adj. *sinkr* 'sniken, snål', att *Nereiðr iarl enn gamli ok enn sinki* var farfarsfar till en landnåmsman, att *Arnmodr iarl hinn sinki* var farfar till en landnåmsman, och under *Sinkr*, att *Hallsteinn sinkr* dog år 1184.

¹³ Ög = Östergötlands runinskrifter granskade och tolkade av Erik Brate (Sveriges runinskrifter, 2). Stockholm 1911–1918.

¹⁴ Östergötlands runinskrifter, s. 102.

¹⁵ J. Fritznor, Ordbog over Det gamle norske Sprog. 1–3. Nytt uforandret optrykk av 2. utg. (1883–1896). Oslo 1954. — Källförkortningar enligt Fritznor.

¹⁶ K. Rygh, Norske og islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen, i: Indbydelsesskrift til den offentlige Examen ved Thronhjems Kathedralskole i Juni og Juli 1871. Thronhjem 1871, s. 54.

¹⁷ F. Jónsson, Tilnavne i den islandske oldlitteratur, i: Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1907, s. 258.

¹⁸ Eirspennill — Am 47 fol. — Noregs konunga sögur Magnús góði — Hákon gamli. Udg. ... ved Finnur Jónsson. Kristiania 1916, s. 343.

¹⁹ E. H. Lind, Norsk-isländska personbinamn från medeltiden. Uppsala 1920–1921, sp. 308 f.

Förekomsten av det runsvenska mansnamnet **sinkr** (nom.) på Ög 102 Kaga och det norröna tillnamnet *sinker* (nom.) och *sinki* (nom.) i olika språkkällor visar, att det är möjligt, att runföljden **si[k]** på U 1104, Tunastenen i Bälunge, såvida nasalen inbegripes i **k**-runan, kan stå för ett mansnamn *Sink* (ack.), ett ursprungligt tillnamn.

Sink är bara ett av flera namnalternativ, som är tänkbara på grundval av det teoretiska ljudunderlaget. Ytterligare ett, nämligen ett mansnamn *Sik* (ack.), skall prövas. Subst. *siker*, m. 'sik, salmo lavaretus' är i fornsvenskan belagt både som tillnamn och mansnamn. Söderwalls ordbok, II: 1. M–T (1891–1900)²⁰ upptager det som tillnamn i beläggen: *suno dictus sik* 1297 4/4 Wreta (SD 2, s. 231) och: *Byrgerus dictus siker* 1319 29/6 Alvastra (SD 3, s. 409), jfr Stig Olsson Nordberg,²¹ som under *Sik(er)* anfört belägget *sik* (nom.) från Wreta (1297) som ett tillnamn. Lundgren–Brate har som personnamn under *Sik* (?) upptagit *Sikir* (nom.) 1304 24/7 Arboga (SD 2, s. 423).²² Och Elof Hellquist har i Fornsvenska tillnamn (1912) under avdeln. I. tillnamn "bildade af djurnamn utan afledning" tagit med fisknamnet *Siker*,²³ medan Jan-Eskil Löfkvist²⁴ under *Siker* tilln. personn? upptagit beläggen *sikir* från Arboga (1304) och *siker* från Alvastra (1319).

I fornvästnordiskan är *sikr* likaså ett väl dokumenterat tillnamn. Karl Rygh upptager det i sin samling (1871) som tillnamn på *Sóni* 'Skules merkesmand' och anmärker: "*Sik* (fisken)",²⁵ Finnur Jónsson (1907) också om *Sóni* med tillnamnet *sikr* 'Helt' (fiskearten)²⁶ och E. H. Lind (1920–21) likaså *Sóni sikr*, död 1240, med anmärkningen "välbekant fisknamn".²⁷ Samtliga belägg hänför sig till Saga Hákonar Hákonarsonar. Ett av de två beläggen i Eirspennill (s. 605:12) är med kontext: *þa svaraði Sóni sikr her ær nu merki H(akonar) konungs ok her er hann sialfr undir*. Andra belägg möter i de norröna källorna Cfr och Flb III. Ett av beläggen i Cfr är: *Sóni sikr bar merkit* (s. 520:23), och ett av dem i Flb III är: *fell þar Skuli hertugi ok þessir menn med honum Sóni sikr Eysteinn orri Aslaker dyndill* etc. (s. 161:19). Samtliga dessa belägg på tillnamnet *sikr* avser *Sóni sikr*, som var *merkismadr* 'fanbärare, banerförare' hos Skule hertig i Saga

²⁰ K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket. 1–2. Lund 1884–1918.

²¹ S. Olsson Nordberg, Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom före 1300. I. Uppsala 1926, s. 98.

²² M. Lundgren och E. Brate, a.a., s. 225.

²³ E. Hellquist, Fornsvenska tillnamn, I: Xenia Lidéniana. Festskrift tillägnad Professor Evald Lidén ... Stockholm 1912, s. 97.

²⁴ J.-E. Löfkvist, Svenskan i latinska originaldiplom 1300–1325. Uppsala 1976, s. 195.

²⁵ K. Rygh, a.a., s. 53.

²⁶ F. Jónsson, a.a., s. 312.

²⁷ E. H. Lind, a.a., sp. 308.

Hákonar Hákonarsonar, som föll med sina män år 1240.

Med hänsyn till att ordet *sik* 'sik' är klart betygat som tillnamn såväl i fornsvenskan som i fornvästnordiskan synes det inte vara något i vägen för att runföljden **sik** på U 1104, Tuna-stenen i Bälinge, uppfattas och tydes som ett mansnamn *Sik* (ack.) 'Sik', ursprungligen ett tillnamn som förvandlats till proprium, en tydning som bör föredragas framför möjligheten att tyda det som ett adjektiv identiskt med fisl. *sínkr* 'egennyttig', eftersom det är ovisst, om **k**-runan i **sik** inbegriper en nasal.

Efter **sik** 'Sik' följer, sedan **si[k]is** uppdelats **si[k] is**, vari **is** torde vara att uppfatta och förstå som relativpartikel och att återge med 'som' och inte som ett personligt pronomen 'han', såsom Elias Wessén och Sven B. F. Jansson efter 1942 gjort i runverket i uppländska inskrifter. Wessén har där bl.a. på U 439, en förkommen runsten vid Steninge i Husby-Årlinghundra sn efter namnet **sabi** (ack.) 'Säbjörn?' läst och tytt **is-satsen isturþi × austr × skibi × etc.**, "Han styrde skepp österut" etc.²⁸ och på U 661, en runsten vid Råby i Håtuna sn efter namnet **onunt** (ack.) 'Anund' tytt **is-satsen is uas × austr × tauþr × miþ × ikuari ×**, "Han blev död österut med Ingvar",²⁹ liksom Sven B. F. Jansson på U 778, en runsten i Svinnegarns kyrka, efter namnet **baka** (ack.) 'Banke' tytt **is-satsen × is ati × ain × sir × skib etc.**, "Han ägde ensam ett skepp" etc.³⁰ och på U 802, en runsten på Långtora gårde, efter namnet **sm-** (ack.) 'Smed' **is-satsen + is yas + trakia + batstr +**, "Han var av unga män den bäste".³¹

Men då Wessén i *Upplands runinskrifter*, I:1 (1940) behandlade U 136, en runsten vid Broby i Täby sn, läste och tydde han efter namnet **austain** (ack.) 'Östen' **is-satsen × is × suti × iursalir etc.**, "som drog till Jerusalem",³² alltså som relativpartikel liksom dessförinnan **is-satser** i sörmländska inskrifter, vilket även Erik Brate hade gjort i Östergötlands och Södermanlands inskrifter 1911–1918 resp. 1924.

Det finns i våra runinskrifter veterligen inte någon **is-sats**, som gör det nödvändigt att uppfatta och tyda **is, es, as, ir, er, ar** etc. som ett personligt pronomen 'han' men däremot ett och annat fall som gör det omöjligt, t.ex. på Pilgårds-stenen från Boge sn på Gotland (nu i Gotlands Fornsal), där efter namnräckan **rupuisl : austain : imu(n)r**, "Röbvisl, Oystain, Emund' **is-satsen is afa : staina : stata : aft : rafa** (för **rafn**) inte kan uppfattas och tydas som ett personligt pronomen 'han' utan rim-

²⁸ *Upplands runinskrifter*, II:2 (1945), s. 232.

²⁹ *Upplands runinskrifter*, III:1 (1949), s. 129.

³⁰ *Upplands runinskrifter*, III:2 (1951), s. 359.

³¹ *Upplands runinskrifter*, III:2 (1951), s. 405.

³² *Upplands runinskrifter*, I:1 (1940), s. 202.

ligtvis är att tyda som en relativpartikel med plural innebörd och återge med 'vilka' i tydningen: "vilka ha ställt upp stenar efter Rafn" etc.

I Tuna-stenens inskrift (U 1104) följes det föreslagna mansnamnet **sik** 'Sik' av den lilla **is**-satsen **is · sutu**, vari det är naturligt att uppfatta och tyda **is** som en relativpartikel 'som', inledningsord i en liten relativsats "som **sutu**", vari runföljden **sutu** torde innehålla det finita verbet som predikat.

Satser inledda med relativpartikeln **is** etc. 'som' har i runinskrifter ofta formen av nekrologer, eftermälen, resenotiser, bostadsnotiser etc.; vanligast är nekrologer (ett 20-tal fall). Det kan vara ett enkelt verb som: **fel** 'föll' på Sö 217, **turknapi** 'drunknade' på Vg 174,³³ **furs** 'omkom' på Ög 145 och U 1016, **tu** 'dog' på Ög 83 och **to** 'id.' på G 220,³⁴ **etapis** 'ändades' på Ög 81 och **itapisk** 'id.' på Sm 46³⁵ eller ett uttryck som **ali : tunpi** 'miste livet' på Sm 5 och **altri tynpi** 'id.' på Vg 187 och det rätt vanliga **uarþ : taupr** 'vart död' på Sö 254, **uar : tauper** 'id.' på Sö 287, **uarþ : tuþr** 'id.' på Sm 52, **uarþ + tuþr** 'id.' på Vg 40, **uarþ · tuþr** 'id.' på Vg 197, **uas × taupr** 'id.' på U 661, **uas : taupr** 'id.' på Arlanda-stenen i Husby-Ärlinghundra sn i Uppland,³⁶ och **uas : tuþr** 'id.' på Kallerstad-stenen i S:t Lars sn i Östergötland.³⁷ Av störst intresse för runföljden **sutu** på U 1104, Tuna-stenen i Bälinge, är belägget **tu** i satsen **rs · urstr · o · ual tu**, "som dog västerut i Frankrike" (Brate) på Ög 83 vid Högby kyrka och **to** i satsen **ar : to i : hulmka-...**, "som dog i Holmgård" på G 220 från Hallfreda i Follingbo sn (nu i Gotlands Fornsal).³⁸

Runföljden **sutu** skulle, om den är ett sammansatt verb i preteritum, som slutdel kunna innehålla **tu**, den jämte **to** ordinära skrivformen för 'dog' i runsvenskan. Frågan blir, om det går att ur **su**, den till synes föga lovande inledande delen, utvinna en plausibel förled. Möjligheten föreligger att dubbelläsa **t**-runan i **sutu** till **suttu** liksom möjligheten att utläsa en av **t**-runorna med ljudvärdet *d* och den andra eventuellt som *t*. Om slutleden **tu** står för *dō*, är *d* upptaget, men den genom dubbelläsning erhållna **t**-runan som slutruna i en förled **sut** kan givetvis, om det behövs och ger resultat, läsas som *t*.

³³ Vg = Västergötlands runinskrifter granskade och tolkade av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström (Sveriges runinskrifter, 5). Stockholm 1940–1970.

³⁴ G = Gotlands runinskrifter granskade och tolkade av Sven B. F. Jansson, Elias Wessén och Elisabeth Svärdström, 1–2 (Sveriges runinskrifter, 11–12). Stockholm 1962–1978.

³⁵ Sm = Smålands runinskrifter granskade och tolkade av Ragnar Kinander (Sveriges runinskrifter, 4). Stockholm 1935–1961.

³⁶ Th. Snædal, i: Runfynd 1989 och 1990, i: Fornvännen, årg. 1992, s. 157.

³⁷ S. B. F. Jansson, Några nyligen uppdagade runstenar, i: Fornvännen årg. 1950, s. 341.

³⁸ E. Salberger, Mansnamnet på Hallfreda-stenen, i: ANF, bd 94 (1979), s. 157 ff. — Jfr E. Svärdström i Gotlands runinskrifter 2 (1978), s. 244 f.

Den något skymda sikten klarnar, om man prövar att läsa **u**-runan inte som *u* utan som *o*, vilket gör det möjligt att utläsa **sutu** = **suttu**, *sotdo*, dvs. *sōtdō* och förstå det som preteritum av ett verb, som veterligen inte finns som infinitiv **sotdōia* 'sotdō' i de nordiska fornspråken men däremot som preteritum *sotdo* 'sotdog' i fornsvenskan. Verbets förled är **sut**, *sot* 'sot', ett gammalt ord för sjukdom.

De två beläggen på *sotdo* 'sotdog' i fornsvenskan, vilka redovisas i Söderwalls ordbok, II: 1, M–T (1891–1900), är:³⁹ *Alricus soth do vidh rom Bil 646* och: *ok sot do ther effter gudz byrd xij^c xx [1220] ar RK 1: (LRK), s. 228*. Belägget i Bil, som möter i det lilla avsnittet *Goterne i Rom*, härrör från förra hälften av 1400-talet och det i RK 1 (LRK) från mitten av 1400-talet. Sistnämnda belägg möter i Lilla Rim-Krönikan i en strof om *Jon unge konung swerkersson*, som lyder:

J barndom jac til konung valdis
ok iii aar a visingx öö dwaldis
ok sot do ther effter gudz byrd xij^c xx [1220] ar
ok j aluustra closther jordader var.⁴⁰

Beläggen har sedan redovisats av Åke Åkermalm (1955), som påpekade, att det ordinära uttrycket för **sotdōia* har varit *dōia aff sot*, och ansåg, att nybildningen *sotdōia* utan tvivel har adj. **sotdōdher*, jfr fvn. *sōtdauðr* 'död af Sygdom' att tacka för sin tillkomst.⁴¹

Uttr. *dōia aff sot* användes om Knut Eriksson i versraden: *aff sot jac j gäsene doo* (LRK, s. 227), jfr om Erik Eriksson läspe versraden: *til thess jac aff siwkdōm do* (LRK, s. 228), med variation av uttrycket.

Ett liknande sammansatt verb med substantivisk förled är *stradōia* 'strådö, sotdō'. Det förekommer i VgL iv. 15:17,⁴² där det om konung Erik Knutsson berättas: *han stra doo .i. wisingxs .ö. oc liggær .i. warnem (hos bröðrom sinum oc ffrændum*, och i VgL iv. 15:18,⁴² där texten om samme Jon Swerkersson, som enligt LRK *sot do ther [a visingx öö]*, har: *oc stra do .i. wisingxs .ö*. Därmed blir de två verbformerna *sot do* 'sotdog' och *stra do* 'strådö' nästan synonyma. Prosaiska krönikan har flera belägg på *stra(a) doo* 'strådö', bl.a. om Erik Segersäll: *och stra doo j swe-rike j rättom aller* (PK s. 231) och om Kristoffer barkekonung: *han straa doo pa helsingiaborgh xij dagh jwla Anno domini M cd xl viij* (PK, s. 240).

³⁹ Källförkortningar enligt Söderwalls ordbok.

⁴⁰ Svenska medeltidens rimkrönikor. I. Stockholm 1865; Lilla rimkrönikan, s. 228.

⁴¹ Å. Åkermalm, Fornnordiska verb med substantivisk förled. Lund 1954; s. 148 f.

⁴² VgL = Westgöta-Lagen. Utg. af H. S. Collin och C. J. Schlyter (Samling af Sweriges Gamla Lagar. 1). Stockholm 1827; iv: 17, 18, s. 303.

Enligt det förslag som här vedervågats är de tre orden efter prep. **yti** 'efter, till minne av' på Tuna-stenen i Bälunge (U 1104) att läsa: **si[k] is · sutu**, transkribera: *Sik es sotdo* och tyda: '(efter) Sik, som sotdog". Läsningen är identisk med runverkets med den skillnaden att runföljden **si[k]is** uppdelats **si[k] is**, jfr inskriftens **po lito, rita meri, iogu runir** och **runir a**, också utan ordskillnadstecken. Transkriberingen av orden i fråga är ny — runverket har ingen, och tydningen är också ny — runverket har ingen.

Tydningen av runföljden **sik** som *Sik* 'Sik', identiskt med ack. sg. av det välbekanta fisknamnet fsv. *siker*, fvn. *siker* baseras på att detta ord är klart betygat som tillnamn i både fornsvenskan och fornvästnordiskan, ett tillnamn som på Tuna-stenen fungerar som proprium. Småordet **is** är att förstå som relativpartikel och tyda 'som', jfr ovan, och inte som ett pers. pron. 'han'. Formen **is** är den ordinära i uppländska runinskrifter. Ett rätt nyligen (1990) tillkommet belägg möter i relativsatsen: **is uas austr : tauþr · m ... ari**, 'som vart död österut med Ingvar' på Arlanda-stenen i Husby-Ärlinghundra sn, Uppland. Efter **is** 'som', subjekt i relativsatsen, följer på Tuna-stenen **sutu**, vilket torde innehålla satsens predikat. Det har efter dubbelläsning av **t**-runan med olika ljudvärden (*d* och *t*) transkriberats *sotdo* och tytts 'sotdog, dog av sjukdom', pret. sg., en verbform med två belägg i olika fornsvenska språkkällor.

Det framlagda förslaget till tydning skulle således ha givit ett belägg på **sik** (ack.), *Sik* 'Sik' som proprium (mansnamn), som är ca 200 år äldre än de befintliga fornsvenska beläggen på *siker* 'sik' som tillnamn, ett nytt belägg på relativpartikeln **is** 'som' i en uppländsk runinskrift och ett belägg på verbformen **sutu**, *sotdo* 'sotdog, dog av sjukdom', som är ca 300 år äldre än de två fornsvenska som är kända förut.